

יצא לאור

'קנינות לתשעה באב'

כולל סיפורים עובדות ומאמרים

מהג"ר משה שפירא זצ"ל

הג"ר מיכל זילבר והג"ר דוד כהן שליט"א

להשיג בחנויות הספרים ובמשרדי "והגית"

גליון שבועי
מבית "בנתיבות ההלכה"
שע"י ארגון "והגית"

הרב נחום קסטנר שליט"א
פרשת דברים תשפ"ה

בנתיבות הפרשה

ודי זהב

אלה הדברים אשר דבר ה'... בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב [דברים א א], הוכיחן על העגל שעשו, בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר [הושע ב י], וכסף הרבתי וזהב עשו לבעל [רש"י], טעון ביאור איך הזהב הוא סיבה לעגל, וכי אם לא היה להם כסף וזהב לרוב לא היו עושים עגל.

ודי זהב, אמרי דבר רבי ינאי, כך אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת לישראל עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל, אמרי דבי רבי ינאי, אין ארי נוהם [שמה משתגע ומזיק, רש"י] מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר וכו', אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, משל, לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו, והאכילו והשקהו, ותלה לו כיס על צוארו, והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא [ברכות לב א], מה מעלתו של מי שאין תלוי לו כיס בצוארו, וכי אינו יכול לעבוד להשתכר ולחטוא, מדוע כיס מעות בצואר גורם יותר לחטוא.

בחז"ל, ראשית חכמה יראת ה' [תהלים קיא י], היראה מרומזת בראשית הבריאה, בתיבה הראשונה בתורה בראשית נרמז המילה יראת, לומר שהיראה היא פתח ושער לקיום כל התורה [זח"א א יב הובא בספר ראשית חכמה כז], אמר רבא, בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר, ואפילו הכי אי יראת ה' היא אוצרו אין, אי לא לא [שבת לא א], הרי שיראת ה' היא ראשית האדם ואחריתו, ועוד אמרו סוף דבר הכל נשמע את האלוקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם [קהלת יב יג], יראת ה' היא כל אדם, ולא עוד אלא, מה ה' אלוקיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוקיך, לאהבה אותו, לשמור כל מצותיו, ולדבקה בו [דברים י כב], יראת ה' היא משאלת הלב, והיא מה שה' אלוקיך דורש מעמך.

מה היא א"כ היראה, רבינו המסילת ישרים כותב שהיראה נחלקת לשני מינים, האחד 'יראת הרוממות' שירחק האדם מן החטאים ולא יעשה מפני כבודו הגדול יתברך שמו והיא היראה המשובחת שנשתבחו בה חסידי עולם. והוא מה שמשה אומר [דברים כח יח] ליראה את השם הנכבד והנורא הזה, את ה' אלוקיך.

והמין השני הוא 'יראת החטא' ועניינה שיהיה ירא ודואג תמיד על מעשיו פן נתערב בם איזה שמץ חטא וכו', וע"ז נאמר אשרי אדם מפחד תמיד, ועל זאת היראה אמר משה רבינו ע"ה, ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, כי עיקר היראה שיהיה האדם ירא ומזדעזע תמיד, עד שלא תסור היראה ממנו וכו', וישעיה אמר בנבואתו ואל זה אביט אל עני ונכה רוח 'וחרד על דברי' [מסילת ישרים פכ"ד].

יראת ה' הוא מצב של יראה חרדה ופחד מתמיד, אל זה אביט אל עני ונכה רוח 'וחרד על דברי', זה מצב שבו האדם 'כנוע', וכנוע לפני ה', הכניעה הזו היא תכלית התוכחה, כפי שנאמר בסוף פרשת התוכחה, או אז 'יכנע' לבבם הערל [ויקרא כו מא], וכפי שאמרה חולדה הנביאה ליאשיהו, יען רך לבבך 'ותכנע' מפני ה', בשמעך אשר דברתי... ותקרע את בגדיך ותבכה לפני... לכן הנני אוסיף על אבותיך, ונאספת אל קברותיך בשלום [מ"ב כב יט].

אדם שאין הפרוטה מצויה בכיסו הוא כנוע, וכשהאדם כנוע לבו שפל והוא נשמר מן החטא, אולם אדם שכיס של מעות מוטל בצוארו הוא לא כנוע, לבו גס עליו, העולם וכל אפשרויותיו והנאותיו פרושות לפניו, וכשאדם אינו כנוע הוא עלול לחטא, ומה יעשה ולא יחטא.

על כך אמרה התורה, השמר לך פן תשכח את ה' אלוֹקֶיךָ, לבלתי שמור מצותיו... פן תאכל וישבעת, ובתים טובים תבנה וישבת, ובקרך וצאנך ירביון, וכסף וזהב ירבה לך, וכל אשר לך ירבה, 'ורם ללבבך', ושכחת את ה' אלוֹקֶיךָ [דברים ח יא].

זה הביאור בדברי רש"י, ודי זהב, הוכיחן על העגל שעשו, בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר [הושע ב י], וכסף הרבתי וזהב עשו לבעל [רש"י], הכסף שהרבתי להם גרם לגבהות לב, והוא שגרם לעשיית העגל, ולעשיית הבעל.

אנו נמצאים בשלושת השבועות, ימי בין המצרים, ונכנסנו כבר לתשעת הימים, שזה אבלות קשה יותר, בסוף מגילת איכה נאמר, השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם [איכה ד כג], החטא הוא סיבת החורבן [ולפי שחטאנו לפניך אנחנו ואבותינו, חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו, וגלה יקרנו, ונוטל כבוד מבית חיינו, תפילת שבת ר"ח], והשיבה מהחטא הוא סיבת הגאולה [כפי שאמרו חז"ל אין ישראל נגאלין אלא בתשובה, סנהדרין צז ב], האבלות עניינה להכיר בחטא ולשוב אל ה', לכך החתימה של מגילת איכה הוא 'השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם'.

הכרת החטא היא 'הכניעה', היא 'היראה' המביאה לשיבה אליו יתברך, היא המשחררת מייסורי הגלות, ומביאה את הגאולה, כפי שנאמר בסוף פרשת תוכחה, ואבדתם בגוים, ואכלה אתכם ארץ אויבכם, והנשארים בכם ימקו בעונם בארצות אויבהם, ואף בעונות אבותם אתם ימקו, והתוודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי... אז 'יכנע לבבם הערל', ואז ירצו את עונם, וזכרתי את בריתי יעקב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכור, והארץ אזכור [ויקרא כו מא], מפורש בכתוב שהכניעה, והשיבה אליו יתברך, תשחרר אותנו מכבלי הגלות, תגאל אותנו, ותשיב אותנו לארץ אבות.

בשו"ע, תשעה באב קודם ואתחנן [שו"ע תכח ד], כדי שיקראו בפרשת דברים שהיא 'מתוכחותיו של משה' קודם תשעה באב, כדי להפטיר בה בחזון, שהיא 'תוכחות ישעיה' על החרבן [באוה"ל שם ד"ה תשעה באב], מבואר בביאור הלכה שמלבד קריאת פרשת דברים כדי להפטיר בחזון, ולקרא 'תוכחותיו של ישעיה' הנביא, צריך לקרוא פרשת דברים כדי לקרוא 'תוכחותיו של משה'.

יתכן לומר לפי האמור, שדין קריאת פרשת דברים, הוא להשמיע את 'תוכחת משה', 'ודי זהב', כסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל, לא עשו את העגל אלא בשביל רוב זהב שהרבתי להם, כי ריבוי זהב מביא לגאווה ולרום לב, שהיא גוררת אחריה את שכחת ה', קריאת הפרשה נועדה להביא 'לכניעת הלב', שבעקבותיה יפרוש האדם מן החטא, כפי שנאמר בפרשת תוכחה אז 'יכנע לבבם הערל', ואז ירצו את עונם.

ואם ירחיב ה' את גבולך כאשר נשבע לאבותיך, ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך, כי תשמור את כל המצוה הזאת לעשותה... לאהבה את ה' אלוֹקֶיךָ וללכת בדרכיו כל הימים [דברים יט ח], הרחבת גבולות הארץ יכולה להיות לרועץ, כי היא מביאה לרום לב, לשכחת ה', ולהתבוססות בחטא, אולם אם לב האדם נכנע, הוא נזהר מן החטא, ומקפיד לשמור על מצות ה', ועי"ז הוא זוכה לנחלת אבות.

וברמב"ן, כי תשמר את כל המצוה הזאת לעשותה, כאשר תגיע זכותך שתשמור כל המצוה, לאהבה את ה' אהבה שלימה קיימת לעולם, שיהיה גלוי לפניו שלא תחטא עוד לעולם, אז ירחיב את גבולך ויתן לך כל העמים. והוא לימים אשר אמר, ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך [דברים לו ו], 'ולבב זרעך' יורה על כל הימים העתידיים לבוא, וכענין שנאמר בקבלה [ירמיה לב לט], ונתתי להם לב אחד, ודרך אחד, 'ליראה' אותי כל הימים, לטוב להם ולבניהם אחריהם, וכרתי להם ברית עולם, אשר לא אשוב מאחריהם, להיטיבי אותם [רמב"ן דברים יט ח].

נמצאים אנו בתקופה של הרחבת הגבולות, הרחבת הדעת, וכסף וזהב ירביון, זה העת שלב האדם נוטה ממקומו, לטוב ולמוטב, לרום לב ושכחת ה', או לכניעת הלב ליראה את ה', רחמנא לבא בעי [רע"מ רפא ב], מוטל עלינו 'להכניע' את לבנו, ואם כה נעשה הקב"ה מצדו ימול את לבבנו ואת לבב זרענו לאהבה את ה' - בכל לבבנו ובכל נפשנו.